

DOI 10.31558/2617-0248.2024.9.13

УДК 327-049(1-4)(262.5):061.1

ЩОДО ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПОСТБІПОЛЯРНИХ РЕГІОНІВ: ЧИ Є РИЗИК ДЕРЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЧОРНОМОРСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ?ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1265-3792>**Глебов С. В., к. політ. н., доцент, доцент Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**

Нова парадигма міждержавних відносин в басейні Чорного моря в умовах розпаду біполярної системи призвела до появи Чорноморського регіону як політичної системи. В статті аналізується теоретичне підґрунтя процесу «нової регіоналізації» в роботах певних теоретиків-регіоналістів, які досліджували особливості формування міжнародних регіонів після 1991 року. Концептуалізація феномену «нового регіоналізму», зокрема в роботах шведського дослідника Бьорна Хеттне, фундаментально розкрила сутність зародження просторів постбіполярної взаємозалежності держав певного географічного регіону. В статті, з залученням інструментарію методу системного аналізу, моделюється науковий підхід щодо розуміння процесу регіонального розвитку на прикладі Чорноморської системи міжнародних відносин як політичного alter ego структурної природи Чорноморського регіону як географічного простору в системі ОЧЕС. Стверджується, що набуття системності у відносинах між країнами-членами ОЧЕС в політичних межах Чорноморського регіону мало на меті максимально стабілізувати регіональні відносини на базі спільних демократичних цінностей в напрямі формування загально-регіонального інтересу держав створювати безкризовий простір економічної взаємодії в басейні Чорного моря. Втім, в статті констатується, що системна рівновага новоствореної Чорноморської регіональної системи майже з самого початку була поставлена під питання агресивною політикою РФ в регіоні по відношенню до інших міжнародних акторів. Рівень конфліктогенності в Чорноморському басейні після 1991 року виявився прямо пропорційним відходу російського керівництва від курсу на демократизацію суспільно-політичних відносин. Робиться висновок про те, що з початком конвенційної війни проти України в 2014 році, авторитарний путінський режим призводить до дерегіоналізації Чорноморської політичної системи і деконструкції Чорноморського регіону як продукту постбіполярного регіоналізму. В свою чергу, це веде до подальшого нарощування регіонального і глобального хаосу в умовах паралічу міжнародного права з поступовим зникненням постбіполярного світового порядку в ситуації непрогнозованого розвитку подій на глобальному полі силового протистояння.

Ключові слова: Чорноморський регіон, Чорноморська політична система, «новий регіоналізм», «регіоналізація», дерегіоналізація, ОЧЕС, Україна, Росія.

Glebov S. V. Concerning theoretical approaches to the formation of post-bipolar regions: is there a risk of deregionalization of the Black Sea political system?

A new paradigm of interstate relations in the Black Sea basin in the conditions of the collapse of the bipolar system led to the emergence of the Black Sea region as a political system. The article analyzes the theoretical background of the process of «new regionalization» in the works of certain theoreticians-regionalists who studied the peculiarities of the formation of international regions after 1991. The conceptualization of the phenomenon of «new regionalism», in particular in the works of the Swedish researcher Björn Hettne, fundamentally revealed the essence of the creation of spaces of post-bipolar interdependence of the states of a certain geographical region. The article, with the involvement of the tools of the system analysis method, models a scientific approach to understanding the process of regional development on the example of the Black Sea system of international relations as a political alter ego of the structural nature of the Black Sea region as a geographical space in the BSEC system. It is argued that the acquisition of systematicity in the relations between the BSEC member countries within the political boundaries of the Black Sea region was aimed at maximally stabilizing regional relations based on common democratic values in the direction of forming the general regional interest of the states to create a crisis-free space of economic interaction in the Black Sea basin. However, the article states that the systemic balance of the newly created Black Sea regional system was called into question almost from the very beginning by the aggressive policy of the Russian Federation in the region in relation to other international actors. The level of conflict in the Black Sea basin after 1991 turned out to be directly proportional

to the departure of the Russian leadership from the course of democratization of socio-political relations. It is concluded that with the beginning of the conventional war against Ukraine in 2014, the authoritarian Putin's regime leads to the deregionalization of the Black Sea political system and the deconstruction of the Black Sea region as a product of post-bipolar regionalism. In turn, this leads to the further escalation of regional and global chaos in conditions of paralysis of international law with the gradual disappearance of the post-bipolar world order in a situation of unpredictable developments in the global field of force confrontation.

Keywords: Black Sea region, Black Sea political system, «new regionalism», «region-building», deregionalization, BSEC, Ukraine, Russia.

З розпадом біполярної системи міжнародних відносин та на хвилі «нового регіоналізму» протягом 1990-х років в басейні Чорного моря сформувався Чорноморський регіон як політична система. Вона формувалась на базі Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС) зі своїми елементами, структурою та зовнішнім середовищем. Певною мірою система ОЧЕС, ідея якої була запропонована турецьким президентом Тургуттом Озалом ще в 1990-у році [1, с. 83], мала перспективні можливості відповідати основному закону функціонування політичної системи; тобто підтримувати своєю нормативною силою та спільним економічним інтересом динамічну рівновагу зсередини сформованого нею «договірного» регіону. Незважаючи на те, що ОЧЕС формально продовжує свою діяльність й сьогодні, втім вже можна сперечатися наскільки система ОЧЕС була цілісною та виконувала свою місію щодо створення сприятливих умов для ефективного регіонального співробітництва. Маємо констатувати, що зазначена мета діяльності організації, спочатку в пункті 8 Декларації про Чорноморське економічне співробітництво «перетворити Чорне море в зону мира, стабільності, та процвітання, успішно розвивати дружні та добросусідські зв'язки» [4], а потім й в преамбулі Статуту ОЧЕС [9], не витримувала впливу агресивної політики РФ в басейні Чорного моря (в тому числі і по відношенню до України) навіть ще до 2014 року. Об'єктивно, ОЧЕС, як суто міжнародна економічна організація, не мала можливості безпосередньо та самостійно створювати сприятливі безпекові умов в регіоні та впливати на хід вирішення цілої купи міждержавних протиріч, в тому числі в конфліктних зонах так званої «дуги нестабільності» від Придністров'я до Південної Осетії, Абхазії та Нагорного Карабаху. Втім, ОЧЕС надала певний поштовх регіональній взаємодії на рубежі століть в руслі реалізації ідеалістичної моделі співіснування країн одного географічного, а потім і політичного регіону, в межах державних кордонів усіх 13 членів цієї організації: від західних Балкан до Каспія. Але цей регіональний ідеалізм остаточно розбився о геополітичні реалії суворого реалізму, спочатку з вторгнення Росії в Грузію в серпні 2008 року, а потім й з захопленням Криму в грудні-березні 2014-ого. Деформація системних відносин в Чорноморському регіоні поставила його постбіполярну сутність на межу виживання та наблизила до остаточного колапсу в 2022 році.

Те, що на початку постбіполярного етапу розвитку міжнародних відносин давало надію на подальше безкризове просування спільного порядку денного у відносинах між ще нещодавно головними геополітичними суперниками, виявилось лише затишшям перед потужним геополітичним штормом в Чорному морі. Тим не менше, теоретики-регіоналісти (в статті проаналізовані роботи Кононова [5], Макаричева [7], Цантуліса [8], Харрисона [11], Хеттне [12], Джонса [14], Кітинга [15], Кінга [16], Мачієвського [17], Содербаума [20], Ваурунена [21], Винроу [22], Вундерліха [23]), наприкінці минулого, початку нинішнього століття, намагалися знайти конструктивні підходи щодо розуміння механіки заглиблення «нового регіоналізму» в більш ширші планетарні рамки постбіполярної глобалізації [3, с. 62]. Об'єктивно, закінчення Холодної війни та поява Нових незалежних держав в басейні Чорного моря підштовхувало регіонабудівництво в напрямі принципово нового, інклюзивного та багатофункціонального зразка.

Втім, які саме функціональні риси мали набувати новозбудовані політичні регіони, та яким чином вони мали розвивати свої інтегративні властивості в царині реальної геополітики та геоeкономіки, це вже залежало від зовнішньої політики держав. При чому, як держав, які входили до певного регіону як його складові елементи, так і від держав, які впливали на розвиток регіональних відносин ззовні. Таким чином, з самого початку постбіполярної регіоналізації теоретики «нового регіоналізму» мали справу з регіоном як з абстракцією, але конструктивною абстракцією. Загалом, в теорії міжнародних відносин «абстрактні об'єкти», за твердженням Юзефа Кукулки, «утримують у узагальненій формі найістотніші властивості досліджуваних явищ і підходять для маніпулювання ними в уяві дослідника» [6, с. 63]. Для нас такий «абстрактний» старт дослідження цінний тим, що він завжди супроводжується маніпулятивним (в доброму розумінні цього терміну) переходом від абстрактного до конкретного. Це дозволяє надалі «промальовувати» абстрактну палітру, причетну до теорії, на «чистому полотні» практичної політики. Справді, регіони не чекають «десь там» в очікуванні бути дослідженими, вони і є наші конструкції [11, р. 25]. З таким підходом погоджується Мартін Джонс і робить висновок: «Регіони ніколи не знаходяться «десь» там в очікуванні бути відкритими, а конструюються і мобілізуються в і через територіально визначені політичні, соціо-економічні та культурні стратегії, які прив'язуються в місця як/і регіони» [14].

Відштовхуючись від категоріального поняття «місця», що розвивається в роботах відомого американського філософа Едварда Кейсі та активно застосовується в політичній географії, Мартін Джонс в одній зі своїх робіт цитує його розуміння регіону, яке є яскравим прикладом когнітивного конструювання: «Регіон – це не просто узагальнення місць, ніби місця були приписані до, або призначені частинами регіону. Регіон сам собою є місце. Коли я – я, як кочівник – живу і рухаюся степом, я існую в рамках усього регіону, тут/там у всьому ньому, а не тільки в частині його» [14]. Такий підхід, зокрема, властивий конструктивістській та пост-структуралістській теоріям, у яких регіон розглядається як процес, де він перебуває у стані появи, або не появи. З конструктивістської точки зору, регіони оживають, як тільки ми починаємо думати або говорити про них, у зв'язку з чим центральним питанням постає запитання «чий регіон конструюється?» [20, р. 7]. Важко не погодитися і з підходом Еммануїла Адлера, який вказував на те, що регіони певною мірою визначаються суб'єктивно, у зв'язку з чим є «когнітивними регіонами», тобто існуючими у свідомості [8, р. 6]. Ще Джозеф Най у 1968 році вказував на те, що регіони є тим, чим політики та люди хочуть, щоб вони були [8, р. 10]. У такому ж ключі міркує і один із найвідоміших сучасних американських дослідників Чорноморського регіону Чарльз Кінг, наголошуючи на суб'єктивному ставленні фахівців до самого факту існування регіону. «Зрештою, – зазначав Чарльз Кінг – регіони існують там, де політики та стратеги кажуть, що вони існують» [16, р. 3].

Приклад самого процесу когнітивного конструювання дає і Анні Паасі, який пропонує наступний підхід до регіону, проаналізований тим самим Мартіном Джонсом: «Регіони представляють певну обмежену конфігурацію в індивідуальній і колективній свідомості і визначають через політичне протистояння самотність як окремий підрозділ у просторовій структурі суспільства... Це веде до формування концептуальної чи символічної форми, яка знову ж таки ні чітка, ні не бездоганна» [14]. Тим не менше, «це прискорює процес появи інституцій... Фінальною стадією стає утворення регіону у просторовій структурі та свідомості суспільства... Вже будучи інституціалізованою «територіальною одиницею», регіон може бути мобілізований для реалізації таких цілей, як створення єдиного регіонального ринку або його можуть використовувати в ідеологічній боротьбі за ресурси і владу» [14]. На «символічність» регіонів вказує Раймо Ваурунен, виділяючи, розробляючи і застосовуючи концепцію «регіонів ідентичності», які «існують у свідомості людей»: «Вони повинні мати історичні та сучасні символи, які люди, що населяють регіон, дізнаються та поділяють. Такі регіони мають бути інституціалізовані; у зв'язку з цим, їх територіальні та політичні символи повинні мати продовження і їх поведінка повинна повторюватися і стандартизуватися» [21, р. 37]. Тому не випадково, що досліднику необхідно ще й «розуміти регіон», без чого його конструкція втрачає будь-який сенс. А щоб «розуміти регіон» необхідно розуміти цілі та цінності різних груп людей, які цей регіон зголосилися сформувати задля досягнення певних спільних цілей.

У такому контексті «символічності» цілком логічно звучить реакція Брюса Рассета на запитання «що ж таке регіон?»: «На практиці це дуже важко визначений термін, який часто використовується в стилі ad hoc» [19, р. 319]. Зрештою, регіон, за великим рахунком, це і є те, що люди самі собі визначають як регіон спільного проживання. Уве Вундерліх, розвиваючи концепцію «сконструйованого регіону» з посиланням на ще одного дослідника регіоналізму Джона Равенхілла, зазначає, що «для політологів немає «природного регіону». Визначення того, що складає специфічний регіон, є результатом самовизначення акторів та учасників, які беруть участь у регіональному будівництві» [23, р. 21]. Соціальна сутність регіону часто залишається відправною у розумінні суті міжнародних відносин на регіональному рівні.

Водночас регіон – це не тільки уявна, суб'єктивістська, «соціальна» конструкція, а цілком науково-практична категорія, яка має об'єктивні вектори свого конструювання на практиці за рішенням цілого комплексу взаємопов'язаних внутрішніх та зовнішніх проблем. За словами Мартіна Джонса, «регіони – це інтелектуальні механізми для пізнання простору і часу» це «мобілізоване, комбіноване та історично осіле завершення» [14]. Маємо враховувати, що «регіони можуть бути «вигаданими» політичними елітами, але вони не вигадуються «з повітря» [16, с. 3], як би «на порожньому місці». Як правило, завжди є необхідні реально та об'єктивно існуючі «матеріалізовані» мінімальні передумови (загальна географія, наприклад) для появи регіону, до яких і можна «прив'язати» уяву політичних еліт та дослідників-науковців. Розвиваючи тезу Вітольда Мачієвського про двозначну семантику поняття регіону, можна зробити висновок, що соціальна сутність може бути третьою взаємопов'язаною складовою нарівні з «основною – просторовою, і метафоричною, що передбачає почуття влади» [17, с. 24]. Як зазначає Ілля Кононов, «проблема простору в соціології формується виключно як проблема соціального простору, який розуміється як момент соціальної структури. Такий простір суспільство виробляє та відтворює. Воно створене суспільством і не є ні фізичним, ні географічним. На географічний простір соціальний простір накладається практиками влади» [5, с. 63]. У ході реалізації політики на практиці, агенти уявляють і визначають дескертний, обмежений простір, що характеризується розумінням можливостей або проблем, що розділяється, які мотивують саму суть політичної дії.

Таке «владне накидання» та аналіз механізму переростання соціального в політичне властиво функціоналістам, що й відображено у категорії «регіонального будівництва». Так, Андрій Макаричев зазначає, що «творче використання ідейного багажу «нових» функціоналістів цілком можливе у сфері трансрегіональної інтеграції, і ключовою категорією буде виступати саме регіонального будівництва» [7]. На відміну від «пасивної»

регіоналізації, регіонобудування передбачає активну, свідому та цілеспрямовану діяльність державних та недержавних структур; такий підхід дає можливість зрозуміти суть регіонобудування. Майкл Кітінг, у ході своїх спроб «винайти регіон» в межах використання поняття «регіонобудування», дійшов висновку про те, що «регіонобудування, швидше, має розглядатися як політичний проект, в якому лідери, використовуючи символічні посилення, публічну політику та інституційний розвиток, вибудовують територіальні рамки та вигадують територіальну систему дії. За цим криється дискурсивний та ідеологічний вимір, в якому регіон створюється як уявне співтовариство, а потім і соціальний простір» [15]. До цього можна додати, що соціальний простір приречений переростати в простір політичний, адже постбіполярний регіоналізм при всій його заідеалізованості (особливо в 1990-ті роки) створював нове регіональне поле для або зіткнення інтересів окремих гравців, або їх синергії, або поєднував обидва формати міжнародних відносин одночасно. Природно, що регіоналізм реалізує свої цілі, зміст та ідеї за допомогою регіональної політики окремих суб'єктів зовнішньополітичної діяльності, оскільки «регіоналізм складається з певного набору політичних дій, що здійснюються однією або великою кількістю держав усередині регіону» [22, р. 6]. Зрештою, як зазначає Бьорн Хеттне, саме «політична воля та політичні дії неодмінно відіграють свою роль у розриві порочного кола регіональних конфліктів, нестабільності та відсталості» [12]. Отже від політичної волі та політичних дій держав одного регіону багато в чому і залежатиме якість регіоналізму, успіх регіоналізації, як і кінцева геополітична, гео економічна характеристика цього регіону, адже він владою створювався усвідомлено.

В ідеалі, «усвідомлений регіоналізм» рано чи пізно набуває спільні цілі, часто інституалізується у статутні цілі та завдання регіональної організації, веде до появи регіональної ідеології на основі спільних цінностей. Такий висновок дозволяє нам ще більше сфокусувати увагу на феномені ОЧЕС як системоутворюючому факторі, особливо в контексті наступної тези про те, що «провідною ланкою в процесі взаємодії є цілі (або завдання) та пов'язані з ними цінності» [6, с. 177]. В ході такого процесу «аспіраційні потреби перетворюються на оперативні потреби (які стають інтересами)» [6, с. 267]. Спільні цінності та інтереси виступають на перший план регіональних відносин як цементуюча матерія регіональної ідеології, перспективної ідентифікації та самоусвідомлення приналежності до загальних цивілізаційних витоків. Якщо «цінності – те, що надає сенс життю» [6, с. 279], то в нашому контексті загальні регіональні цінності – те, що надає сенс Чорноморській системі. Якщо «мета визначає умови діяльності системи», то «цінності є критерієм системи, тобто змістом системи» [6, с. 190]. Невипадково ОЧЕС, виходячи із критеріїв системи, як демократична регіональна організація, чітко закріпила демократичні цінності як базу внутрішньосистемного змісту та своєрідного світоглядного фону для регіонального взаємодії. У преамбулі Статуту ОЧЕС (підписантом якого була й досі залишається Росія) зазначено бажання держав-членів спільно розглядати свою регіональну кооперацію як частину інтеграційних процесів у Європі, заснованих на дотриманні прав людини та фундаментальних свобод, процвітання за допомогою економічної свободи, соціальної справедливості та рівної безпеки та стабільності [9].

Відштовхуючись вже від практичних аспектів регіоналізму, можна припустити, що в ході реалізації спільних потреб (інтересів) у вигравші виявляться і сильні, і слабкі країни, взаємодія яких, на думку Роберта Гілпіна, знайде свій вихід не у війні, а у мирному співробітництві (два можливих кінцевих варіанти взаємодії держав на світовій арені згідно з «найбільш войовничою» школою політичного реалізму) [10, с. 228]. Як зазначав інший класик політичного реалізму Ганс Моргентау, «якщо країни переслідуватимуть лише свої інтереси національної безпеки... і поважатимуть однаково життєво важливі інтереси інших держав, створення основ для компромісу та мирних змін буде можливо» [18, с. 540].

Такі підходи були підхоплені та вдосконалені неореалізмом у наші дні. Так, згідно з концепцією «умовного реалізму», що знаходиться на стику структурного реалізму і наступально-оборонного неореалізму, суперництво і співробітництво є двома взаємно додатковими способами виживання держави. Як вважає ще один сучасний класик школи «політичного реалізму» Калеві Холсті, «люди, які поділяють загальну ідентичність та політичну толерантність, не сваряться так часто, або так жорстоко, як ті, хто розділений мовними, етнічними, релігійними та політичними кордонами» [13, р. 60]. Регіоналізм постбіполярного зразка якраз і надавав шанс країнам певного регіону попрацювати над формуванням своєрідної загально регіональної ідентичності, яка б робила крок назустріч взаєморозумінню та подолання не лише старих протиріч, а й мінімізувала вірогідність появи нових конфліктів. Теоретично, постбіполярний регіоналізм міг започаткувати траєкторію на встановлення сталого регіонального порядку як частини формування нового глобального. Принципова важливість цього висновку полягає в тому, що цей геополітичний та гео економічний процес мав потенціал реалізувати ідеологему про те, що «між цілями, засобами та способами існує динамічний вплив, що зумовлює здійснення системою певних функцій» [6, с. 177], тобто забезпечити ту саму динамічну рівновагу в системі.

Втім, з розпадом Радянського Союзу і крахом біполярної системи, того самого «кінця історії» людство не дочекалося, на відміну від «зіткнення цивілізацій». Але цивілізаційний розподіл світу та протилежні табори пройшов не по етнокультурній мапі геополітичного простору чи окремим політико-географічним регіонам; світ опинився на межі зіткнення між демократичними і недемократичними політичними режимами поза залежності від культурного коду окремої нації. Якщо ще в 1990-ті роки РФ, як один з регіональних центрів сили в Чорному морі та потенційний полюс нового багатополярного світу, ще подавав надії на приєднання до спільного порядку денного політичних, економічних, безпекових потреб людства на базі демократичних

цінностей, то з встановленням путінського авторитарного режиму в 2000-х ці надії зійшли нанівець. І без того, ще з 1990-х років, не зовсім стабільна рівновага Чорноморської регіональної системи (вже згадана «дуга нестабільності» в Північному Причорномор'ї, політико-дипломатичне тероризування України з приводу Чорноморського флоту та Севастополя, криза навколо Тузли 2003 року, протистояння з Грузією з трагічною кульмінацією в 2008 році, тощо), постійно розхитувалася Кремлем на двосторонньому та багатосторонньому рівнях впродовж першої чверті 21 століття. Гібридна війна, яку Росія почала вести проти України фактично одразу після розпаду СРСР, поступово переросла в повноцінну конвенційну війну. Це остаточно поставило Чорноморський регіон як арену міждержавного співробітництва в широкому – системному – розумінні і вузькому – суто геополітичному навколо басейну Чорного моря – на межу розпаду й войовничого хаосу.

Отже, Росія, впродовж всього процесу функціонування Чорноморської системи, як в межах ОЧЕС, так й на глобальному рівні, не самовизначилася як добросусідська Чорноморська держава, тобто не суб'єктивізувала сама себе як безпечного регіонального актора, самоусунулась від приналежності «до загальних цивілізаційних витоків». Росія не підтримала дух «нового регіоналізму» та букву нормативних актів та принципів міжнародного права ані в «надсистемному» полі ООН, ані в «підсистемному» ареалі ОЧЕС навіть в межах своїх Статутів.

«Територіально визначені політичні, соціо-економічні та культурні стратегії» Кремля щодо країн Чорноморського регіону на практиці формувалися в форматі пострадянської стратегії неокolonіалізму, в тому числі й по лінії протистояння з Чорноморськими країнами-членами НАТО. Коли Чарльз Кінг говорив про те, що «регіони існують там, де політики та стратеги кажуть, що вони існують», то в путінському розумінні таке існування Чорноморського регіону мало місце виключно як сфера неоімперських інтересів російської політичної та економічної еліти.

Путінський режим вдався до когнітивного конструювання свого «особистого» регіону й відкинув спробу поширити спільну чорноморську демократичну по своїй суті регіональну ідентичність на свою причорноморську територію та населення. Замість цього, на практиці «мобілізував» Чорноморський регіон для реалізації не сценарію щодо створення єдиного регіонального ринку, а для його використання «в ідеологічній боротьбі за ресурси і владу» (про що писали й Мартін Джонс, й Анні Паасі).

Російський президент по своєму «зрозумів» Чорноморський регіон, не як простір для міжнародного співробітництва, а як символічну арену боротьби за повернення відчуття «великодержавності»; як політичний проект, замінений на ідеології, де Крим та Севастополь мали сакральне значення.

Не випадково, коли Майкл Кітінг «шукав свій регіон» в межах концепції «регіонобудування», то він розглядав процес розбудови регіону як «політичний проект, в якому лідери... вигадують територіальну систему дій». Захоплення Криму та подальша тимчасова окупація української суверенної території саме й стало прикладом прояву брутального функціоналізму та путінського політичного проекту щодо України. Його реалізація відбувалася нав'язуванням «територіальної системи» авторитарних дій, коли «практика» російської влади «накинула» на соціальний простір України силою зброї ідеологію «руського миру» та запустила процес «квазі-регіонобудування» під гаслами «руської весни» та «новоросії». Російський президент не проявив політичну волю та політичну дію, що, за баченням Бьорна Хеттне, мало би відігравати ключову роль в справі «розриву порочого кола регіональних конфліктів, нестабільності та відсталості». Навпроти, російський авторитаризм й надалі продовжує консервувати в басейні Чорного моря «зону сум'яття» («zone of turmoil») [2, с. 140], стримуючи подальше проникнення в Чорноморський регіон світоглядницьких пацифістських традицій школи демократичного миру.

В основі такого путінського регіонального нігілізму, який загрожує всьому глобальному світу ядерною війною, лежить навіть не в очевидному порушенні всіх можливих норм міжнародного права, а в повній неповазі до загальнолюдських цінностей в принципі, головними з яких є право на життя та свободу. Як зазначалося вище, якщо «цінності це те, що надає сенс життю, є критерієм системи, тобто змістом системи», то сьогодні войовнича Росія деконструє Чорноморський регіон, який в системно-політичній парадигмі може залишитися «без змісту та сенсу життя».

Відбувається подальший процес дерегіоналізації і дегуманізації Чорноморського інституційного простору. Реалізація регіональної співпраці вже не може мати загальнорегіональний характер. Країни регіону згуртовуються навколо НАТО та ЄС, переходять на рівень двосторонніх стратегічних зв'язків з найбільш могутніми військовими потугами для захисту свого населення та територіальної цілісності. Йде швидка милітаризація регіону. Морська торгівля в Північному Чорномор'ї якщо не заблокована повністю, то постійно знаходиться під ризиком конвенційних ударів. Азовське море цілком відрізане від Чорноморсько-Азовського басейну як такого. Ступінь шкоди екології Чорного моря ще тільки доведеться підраховувати і відчувати багато років.

Й це навіть не вершина чорноморського небезпечного айсбергу. Чорноморська регіональна політична система вже давно перейшла межу напіврозпаду. Втім, з функціональної точки зору все ж таки ще не зникла з геополітичної мапи світу остаточно. Її формальна атрибутивна цілісність ще підтримується самим фактом існування системи ОЧЕС, яка сьогодні фактична цікава лише своєю перспективною роллю (якщо справа, звісно, не дійде до її саморозпуску в найближчий час). ОЧЕС, як регіональна інституція, може пережити друге народження в умовах формування нового світового та регіонального порядку після падіння путінського

режиму, перемоги України у війні з Росією, та подальшої демократизації нової постпутінської Росії. От саме тоді вже існуючий регіональний механізм взаємодії – ОЧЕС – зможе (за умови спільного інтересу та політичної волі) швидко відродити структурні інституційні зв'язки в Чорноморській системі вже пост-постбіполярного зразка. Це вже буде відбуватися в умовах «пост-нового регіоналізму» задля реалізації поки що недосяжного системного «сенсу життя» Чорноморського регіону – перетворення нарешті Чорного моря в простір миру, політичної стабільності та економічного процвітання.

Бібліографічний список

1. Глебов С. В. Зовнішня політика України в Чорноморському регіоні. *Стратегічна культура та зовнішня політика України*. Монографія / за заг. ред. І.М. Ковалю, О.І. Брусиловської. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2017. С. 79-99.
URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/c8413e98-15b1-4354-a987-1e53993876cf/download>
2. Глебов С. В. Демократія в безпеці, безпека в демократії: внутрішні та зовнішні виклики для України. *Міжнародні відносини та зовнішня політика в еру «пост-правди»*. Монографія / О. Брусиловська та інші. К.: Вадекс, 2018. С. 137-176. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/64fb6811-2517-4674-ba56-d3304354dc00/download>
3. Глебов С.В. Постбіполярний регіоналізм як політична, світоглядна і функціональна парадигма. *Міжнародні відносини та політика держав в умовах глобальних трансформацій: аналіз сучасної політичної думки*. Монографія / Під ред. Брусиловської О. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2016. С. 48-71.
URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/f31a9ab8-dd45-4547-b295-c8baed4fe92d/download>
4. Декларація про чорноморське економічне співробітництво, прийнята на найвищому рівні. Політика і час. 1993. № 1. С. 85-87.
5. Кононов И. Социология и проблемы пространственной организации общества. Социология: теория, методы, маркетинг. 2004. № 4. С. 57-78.
6. Кукулка Ю. Проблемы теории международных отношений. М.: Прогресс, 1980. 320 с.
7. Макарычев А. С. Пространственные характеристики трансграничной безопасности: концептуальные контексты. *Безопасность и международное сотрудничество в поясе новых границ России* / Под ред. Л.Б.Вардомского и С.В. Голунова. Волгоград: НОФМО, 2002. 572 с.
URL: <http://www.obraforum.ru/book/chapter1.htm>
8. Цит. по: Tsantoulis Y. Subregionalism in the Black Sea and the EU's Role: Incentives, Obstacles and the EU's Role. Bonn: Center for European Integration Studies, 2008. 35 p.
9. Charter of the Organization of the Black Sea Economic Organization. BSEC official web-site.
URL: <https://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/StatutoryDocumentsAgreements/CHARTERFourthEdition.pdf>
10. Gilpin R. War and Change in World Politics. Cambridge, 1983. 354 pp.
11. Harrison J. Re-reading the New Regionalism: A Sympathetic Critique. Space and Polity. 2006. Vol. 10. № 1. P. 21-46.
12. Hettne B. Globalization, the New Regionalism and East Asia. *Globalism and Regionalism. Selected Papers, delivered at the United Nations University Global Seminar '96 Shonan Session, 2-6 September, 1996, Hayama, Japan* / Edited by Toshiro Tanaka and Takashi Inoguchi. URL: <http://www.unu.edu/unupress/globalism.html>
13. Holsti K.J. Change in the international system: essays on the theory and practice of international relations. Aldershot: Edward Elgar Publishing Limited, 1991. 253 pp.
14. Jones M. Towards 'Phase Spatiality': Regions, Regional Studies, and the Limits to Thinking Space Relationally. Paper Presented at the Regional Studies Association 'Regional Growth Agendas' Conference, Aalborg, Denmark, 28th – 31st May 2005. URL: www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/aalborg05/jones.pdf
15. Keating M. Forging a successful regional development project and inserting the region into the European and Rethinking the Region. Culture, Institutions and Economic Development in Catalonia and Galicia. Paper, presented at ECPR Workshop "Regionalism Revisited. Territorial Politics in the Age of Globalization", Mannheim, March 1999. ECPR web-site.
URL: www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/mannheim/w23/keating.pdf
16. King Ch. The Wider Black Sea Region in the Twenty-First Century. *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* / Hamilton D. and Mangott G. (eds.). Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, 2008. P. 1-22.
17. Maciejewski W. On the emergence of the Baltic Sea region and the reading of the book. The Baltic Sea Region. Cultures, Politics, Societies. Uppsala, 2002. Цит. по Клемешев А.П. Регион в условиях глобализации. Вестник ВГУ. Серия Гуманитарные науки. 2005. № 2. С. 22-38.
18. Morgenthau H. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. N.Y., 1973. 680 pp.
19. Russett B. Delineating International Regions. Quantitative International Politics: Insights and Evidence / Edited by J. David Singer. New York: The Free Press, 1968. P. 317-352.
20. Söderbaum F. Introduction: Theories of New Regionalism. *Theories of New Regionalism. A Palgrave Macmillan Reader* / Edited by Fredrik Söderbaum and Timothy M. Shaw. Houndmills and New York: Palgrave Macmillan, 2003. 272 p.

21. Vayrynen R. Regionalism: Old and New. *International Studies review*. Volume 5. Issue 1. March 2003. P. 25-51.
22. Winrow G. *Dialogue with the Mediterranean: The Role of NATO's Mediterranean Initiative*. New-York: Garland Publishing, Inc., 2000. 261 pp.
23. Wunderlich U. *New Regionalism and European Studies: Towards a Comprehensive Approach to Regionalisation and Region*. UEA Papers in European and International Studies. WP 1/2005. 29 pp.

References

1. Glebov S. V. Zovnishnya polityka Ukrainy v Chornomors'komu rehioni. *Stratehichna kultura ta zovnishnya polityka Ukrainy*. Monohrafiya / za zah. red. I. M. Kovalya, O. I. Brusylovs'koyi. Odesa: Odes'kyi natsional'nyi universytet imeni I. I. Mechnikova, 2017. P. 79-99.
URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/c8413e98-15b1-4354-a987-1e53993876cf/download>
2. Glebov S. V. Demokratiya v bezpetsi, bezpeka v demokracji: vnutrishni ta zovnishni vyklyky dlya Ukrainy. *Mizhnarodni vidnosyny ta zovnishnya polityka v eru «post-pravdy»*. Monohrafiya / O. Brusylovs'ka ta inshi. K.: Vadeks, 2018. P. 137-176. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/64fb6811-2517-4674-ba56-d3304354dc00/download>
3. Glebov S. V. Postbipolyarnyi rehionalizm yak politychna, svitohlyadna i funktsional'na paradyhma. *Mizhnarodni vidnosyny ta polityka derzhav v umovakh hlobal'nykh transformatsiy: analiz suchasnoi politychnoi dumky*. Monohrafiya / pid red. Brusylovs'koyi O. Odesa: ONU imeni I. I. Mechnikova, 2016. P. 48-71.
URL: <https://dspace.onu.edu.ua/bitstreams/f31a9ab8-dd45-4547-b295-c8baed4fe92d/download>
4. Deklaratsiya pro chornomorske ekonomichne spivrobotnytstvo, pryynyata na nayvyshchomu rivni. *Polityka i chas*. 1993. № 1. P. 85-87.
5. Kononov I. *Sotsiologiya i problemy prostranstvennoy organizatsii obshchestva*. Sotsiologiya: teoriya, metody, marketing. 2004. № 4. P. 57-78.
6. Kukulka Yu. *Problemy teoryi mizhnarodnykh vidnosyn*. M.: Prohress, 1980. 320 pp.
7. Makarychev A. S. *Prostranstvennye kharakteristiki transhryanichnoy bezopasnosti: kontseptsional'nye konteksty. Bezopasnost' i mezhdunarodnoe sotrudnichestvo v poase novykh granits Rossii* / Pod red. L. B. Vardomskogo i S. V. Golunova. Volgograd: NOFMO, 2002. 572 pp. URL: <http://www.obraforum.ru/book/chapter1.htm>
8. Цит. по: Tsantoulis Y. *Subregionalism in the Black Sea and the EU's Role: Incentives, Obstacles and the EU's Role*. Bonn: Center for European Integration Studies, 2008. 35 p.
9. *Charter of the Organization of the Black Sea Economic Organization*. BSEC official web-site.
URL: <https://www.bsec-organization.org/UploadedDocuments/StatutoryDocumentsAgreements/CHARTERFourthEdition.pdf>
10. Gilpin R. *War and Change in World Politics*. Cambridge, 1983. 354 pp.
11. Harrison J. *Re-reading the New Regionalism: A Sympathetic Critique*. *Space and Polity*. 2006. Vol. 10. № 1. P. 21-46.
12. Hettne B. *Globalization, the New Regionalism and East Asia*. *Globalism and Regionalism. Selected Papers, delivered at the United Nations University Global Seminar '96 Shonan Session, 2-6 September, 1996, Hayama, Japan* / Edited by Toshiro Tanaka and Takashi Inoguch. URL: <http://www.unu.edu/unupress/globalism.html>
13. Holsti K.J. *Change in the international system: essays on the theory and practice of international relations*. Aldershot: Edward Elgar Publishing Limited, 1991. 253 pp.
14. Jones M. *Towards 'Phase Spatiality': Regions, Regional Studies, and the Limits to Thinking Space Relationally*. Paper Presented at the Regional Studies Association 'Regional Growth Agendas' Conference, Aalborg, Denmark, 28th – 31st May 2005. URL: www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/aalborg05/jones.pdf
15. Keating M. *Forging a successful regional development project and inserting the region into the European and Rethinking the Region*. Culture, Institutions and Economic Development in Catalonia and Galicia. Paper, presented at ECPR Workshop "Regionalism Revisited. Territorial Politics in the Age of Globalization", Mannheim, March 1999. ECPR web-site. URL: www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/mannheim/w23/keating.pdf
16. King Ch. *The Wider Black Sea Region in the Twenty-First Century. The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* / Hamilton D. and Mangott G. (eds.). Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, 2008. P. 1-22.
17. Maciejewski W. *On the emergence of the Baltic Sea region and the reading of the book. The Baltic Sea Region. Cultures, Politics, Societies*. Uppsala, 2002. Цит. по Клемешев А.П. *Регион в условиях глобализации*. Вестник ВГУ. Серия Гуманитарные науки. 2005. № 2. С. 22-38.
18. Morgenthau H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. N.Y., 1973. 680 pp.
19. Russett B. *Delineating International Regions. Quantitative International Politics: Insights and Evidence* / Edited by J. David Singer. New York: The Free Press, 1968. P. 317-352.
20. Söderbaum F. *Introduction: Theories of New Regionalism. Theories of New Regionalism. A Palgrave Macmillan Reader* / Edited by Fredrik Söderbaum and Timothy M. Shaw. Houndmills and New York: Palgrave Macmillan, 2003. 272 p.
21. Vayrynen R. Regionalism: Old and New. *International Studies review*. Volume 5. Issue 1. March 2003. P. 25-51.

22. Winrow G. Dialogue with the Mediterranean: The Role of NATO's Mediterranean Initiative. New-York: Garland Publishing, Inc., 2000. 261 pp.
23. Wunderlich U. New Regionalism and European Studies: Towards a Comprehensive Approach to Regionalisation and Region. UEA Papers in European and International Studies. WP 1/2005. 29 pp.